

Etkileşimci Kuramda Sapkınlık Çalışmaları: Haricîler Üzerine Bir Değerlendirme

Symbolic Interactionism on Deviant Behavior: On Becker's Outsiders

Alperen Gençosmanoğlu^a

Haricîler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması
(Türkçe Söyleyenler: Levent Ünsaldı – Şerife Geniş)

Howard S. Becker

Ankara, 2015, Heretik Yayıncılık, 2. Baskı, 248 sayfa

Howard S. Becker'in 1963 yılında yayımlanan "Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance" adlı kitabı, 2013 yılında Heretik Yayıncılık tarafından "Haricîler: Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması" ismiyle Türkçeye kazandırıldı. Mütercimler kitabın terminolojisine ve üslubuna uygun okunaklı bir çeviri ortaya koymuşlar. Kitabın Türkçe basımı için Becker bir ön söz hazırlamış. Kalem alındıktan uzun bir süre sonra müellifin kendi çalışmasını nasıl çerçevellendiği görmek, kitabın sosyal bilimler literatüründeki konumuna dair önemli göstergeler sunuyor. Heretik Yayıncılık'ın tek kusuru yazar ismini kapatka tasahh hatasıyla basmak olmuştur.

Becker suç ve sapkınlık çalışmalarının suçu verili kabul ettiğini, sapkınlık etiketinin sorgulanmadığını, bu çalışmaların odağının suçlu/sapkın olarak görülen kişilere yöneltilerek belli suçlara yönelme sebeplerinin, normları ve kanunları ihlal etme nedenlerinin çalışmaların merkezine konulduğunu aktarır (s. 24).

^a Arş. Gör. Alperen Gençosmanoğlu, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Gümüşhane
Elektronik posta: alperengencosmanoğlu61@gmail.com

Bu yönelim “suçlu/sapkın” olarak görülen kişilerin suç işleme motivasyonları etrafında bir literatürün oluşmasına neden olur. Bu literatürün öne çıkan tezlerinden birisi sapkın kişilerin patolojik ve ruhsal bozukları olduğudur (s. 10, 25). Bir diğeri tez ise Merton’un “anomi” olarak adlandırdığı, bazı kişilerin toplumsal hayatta önüne hedef olarak konulan amaçlara ulaşmak adına içinde buldukları imkânsızlıkları aşmak için meşru görülmeyen yollara başvurmasıdır (s. 11, 48). Becker bu iki tezin verili kabul ettiği durumu reddeder. Suç ve sapkınlık, kişinin gerçekleştirdiği davranışa içkin değildir; kuralları koyanların ve uygulayanların belirlediği kategoriler ile ortaya çıkan bir durumdur (s. 29). Yaygın kanı, sapkınlığın bireyde olduğunu kabul ederek yargının ve toplumsal normların bu süreçteki rolünü görmezden gelir (s. 27). Bu durum da bütünlüklü bir değerlendirmenin önünü tıkar çünkü bilindiği üzere sapkınlık etiketlemesini mümkün kılan normlar ve kurallar evrensel değildir; bu kurallar çoğu zaman çatışmalar ve toplumun içindeki güç ilişkileri sonucunda belirlenen siyasal olgulardır (s. 38). Becker, bireyi merkeze alan tek taraflı yaklaşımların karşısında, “sapkınlık” olgusuna müdahil tüm tarafların araştırmalara dâhil edilmesi gerektiğini ısrarla vurgular (s. 236). Bu sebeple suçu işleyen kadar suçun tanımını ve suça müdahale etmekle ilgili kesimler de sapkınlık olgusunun tartışılmasında vazgeçilmez unsurlardır. Bir araştırmacı bu taraflardan hiçbirini verili kabul edemez; araştırmacının hepsini etkileşim içine sokarak bir değerlendirme yapması gerekir (s. 13).

Becker, çalışmasında önemli bir yer tutan kendi kavramsallaştırması hariciliğe (outsider) dair ikili bir tanım sunar. Kuralı ihlal eden kişi haricî olarak etiketlenir, buna karşın haricî olarak algılanan kişi kendisini yargılayan kanunları ve kişileri kabullenmeyip kendisini etiketleyenleri haricî olarak görebilir (s. 25). Tüm sapkın gruplar haricî etiketini taşır ve sapkınlık da haricilik de kural koyanlar ile kuralı çiğneyenlerin arasındaki etkileşimin neticesinde ortaya çıkar (s. 30). Becker, toplumsal olarak belirlenmiş sapkın davranış türlerine yönelik dördü bir kategori sunar: itaatkâr, mesnetsiz suçlanan, pür sapkın ve gizli sapkın (s. 42). Bunun karşısında geleneksel normlara ve kurallara bağlı olan normal kişinin kim olduğunu da bakılır. Normal kişi; sapkın bir harekete meylettğinde kaybedeceği menfaatleri sebebiyle bu dürtüleri bastırarak normal olmaya devam edebilir. Bu anlamda var olan normlarla kurulu toplumda kaybedeceği bir şeyi olmayanlar sapkın davranışları göze alabilirler (s. 50). Becker, sapkın eylemden daha düzenli sapkın eylem örüntüsüne geçiş sürecini de inceler. Bu

süreçteki önemli evrelerden birisinin sapkın etiketini yiyerek gerçekleştiğini gösterir (s. 54). Kişi bir kez sapkın damgasını yedikten sonra suç işleme yetkisi olarak görülür.

Becker, kendi saha çalışmaları üzerinden iki ayrı haricî grubunu inceler. Bunların ilki esrar kullanıcılarıdır. Esrar kullanıcılarına dair yaptığı en önemli tespitlerden birisi sapkın isteklerin, sapkınlığın tecrübe edilmesiyle ve tekrarlanmasıyla oluştuğudur (s. 68). Sapkın dürtüler, sapkın davranışları oluşturmaz; süreç tersi istikamette ilerler. Yani sapkın dürtülerin üretim süreci içsel bir eğilimin dışsal şekilde vücut bulmasıyla değil, bedensel pratiklerin ve grup içinde tecrübelerin aktarımıyla sağlanır. Becker saha çalışmasının verilerine dayanarak hiç kimsenin esrarı ilk kullandığında “doğal” bir süreç olarak bundan zevk almadığını, ancak zamanla deneyimin ortaya çıkardığı hisleri açıklayabilecek kavramlara sahip olduğunda esrarın bir keyif nesnesine dönüşebileceğini gösterir (s. 77). Deneyimli içiciler belli bir grup örüntüsü içinde acemilere bu korkutucu deneyimden keyif almanın muhtelif yollarını ve bu algılama için gerekli kavramları öğretirler. Ancak esrar kullanmayı öğrenmek sürekli kullanıcı olmak için yeterli değildir; bunun için bu davranışı sapkın kabul eden toplumsal güçlerle de mücadele etmek gerekmektedir (s. 87). Bunun önemli yollarından birisi genel toplumsal ağların kontrolünden uzaklaşarak daha küçük grupların içinde sosyalleşmektir.

Becker, esrar içicilere dair şu soruyu sorar: “Bu davranışı engellemek için oluşturulmuş ayrıntılı toplumsal denetimlere rağmen kişi nasıl kullanıcı olmaya devam edebilmektedir?” (s. 88). Becker toplumsal denetimin üç ayağından bahseder; esrara ulaşım üzerindeki kısıtlamalar, kullanıcıların çevrelerinde kullanıcı olmayan yakınlarına karşı gizlilik kaygısı ve bu davranışın ahlaki olmadığı vurgusu. Pek çok kişiyle içicilik alışkanlıkları, kullanma sıklıkları ve yukarıdaki denetimlerle nasıl baş ettiklerine dair mülakatlar gerçekleştirmiştir. Bir kısım insan, denetimler dolayısıyla esrar kullanımını sınırlı tutarken aynı zamanda bu denetimler karşısında geliştirilen bazı taktiklerden de bahsederler. Becker, denetimlerden kurtulup özgür içici olmanın yolunu ise şöyle tanımlar; “Kıyası bir kişi, esrara ilişkin geleneksel kavrayışları kendisine dışarı olanların (haricilerin) cahil görüşleri olarak algıladığı ve bu kavrayışları deneyimi sonucunda edindiği içerden bakışla değiştirdiği ölçüde esrar kullanmakta kendini özgür hissedecektir.” (s. 106)

Becker, ikinci bir saha çalışmasında “sapkın” bir grup olarak dans müzisyenlerini inceler. Bu tür grupların sapkın olarak kabul edilen eylemleri çerçeveleyen kültürlerinin, geleneksel kültürün içinde ama ondan farklı olmaları dolayısıyla “alt kültür” olarak adlandırılabilceğini söyler. Yaptığı mülakatlar ve kendi müzisyenlik deneyimi üzerinden müzisyenlerin ana geriliminin para kazanmak ile sanat yapmak arasındaki çatışmadan kaynaklandığını söyler (s. 145). Sanat olarak kabul edilen caz, dinleyici topluluklar tarafından ilgi görmez, müzisyenler de kendileri haricindeki herkesi “kazmalar” olarak adlandırır (s. 115). Müzisyenler kendileri ile kazmalar arasına sınırlar koymaya çalışırlar; sahnede bunu sağlamak adına araya fiziksel bariyerler koyarlar (s. 127). Ancak bu kendilerini tecrit etme pratikleri, dinleyiciler tarafından daha da sapkın görülmesine yol açar.

Becker’ın tüm müzisyenleri, toplumun geri kalanına kıyaslan bir sapkın grup şeklinde tanımlayarak insanlar ve gruplar arasındaki pek çok farklı kategorik ayrımı görmezden gelmiştir. Çalışmasını yürüttüğü dönemdeki müzik grupları ya da dinleyiciler, “kazma”lar arasında bahsettiği ilişkilerin farklılaşmasını sağlayabilecek hiçbir ekonomik, sınıfsal, dini ya da etnik ayrım yapılamaz mı? Böyle bir saha çalışmasında bu tür faktörlerin rolünü yok saymanın indirgemeci bir okuma olduğunu düşünüyorum.

Bu iki haricî grubu incelemesinin ardından Becker, kuralları koyanlar ve dayatanlar üzerine bir inceleme yürütür. Becker, bir kuralın uygulanması için gereken süreci girişimcilik olarak isimlendirir (s. 154). Bir girişimci, suçlunun cezalandırılması için çeşitli faaliyetlerde bulunmalıdır. Kuralın dayatılabilmesi için kamusal hâle getirilmesi gerekir. Yazar bu bağlamda Esrar Vergisi Yasası’nın çıkarılma sürecini inceler. Bir kez kurallar oluşturulduğunda profesyonel yasa uygulayıcıları haricileri, sapkınlara dönüştürmekle yükümlüdür; suçlular keşfedilmeli ve etiketlenmelidirler (s. 197). Becker, bilimsel çalışmaların neden kuralları yapanları ve uygulayanları konu edinmezken sadece kuralları bozanlarla ilgilendiğini de sorunsallaştırır.

Yazar, sapkınlık çalışmalarına dair eksiklerden ve hatalı yaklaşımlardan bahseder. Kendi saha tecrübeleri üzerinden de bu konularda çalışma yürütecek kişiler için önemli izlekler ortaya koyar. Sapkınların gündelik hayatlarına dair olgular sunan çalışmaların yetersizliğini vurgular; gözlemler yerine istatistikler ve mahkeme kayıtlarının merkeze alınmasını eleştirir (s. 202). Sapkınlar üzerine

çalışma yapmanın zorluklarına değinen yazar, “yasa dışı” eylemlerde bulunan gruplarda, konuştuğu kişilere zarar vermemek adına araştırmacının sahaya dair aktarımlarda oldukça dikkatli olması gerektiğini söyler, araştırma yürüttüğü grubun yasa dışı eylemlerine iştirak etmesi gerekmesede bunlara tanık olmayı ve grubu korumayı göze alabilmelidir (s. 204, 206). Becker, sahada “objektif”lik yapılmasına kapılmamak gerektiğini, sapkınlık olgusuna müdahil gruplardan birisinin bakış açısını benimseyerek çalışmanın yürütülmesi gerektiğini belirtir (s. 209). Ancak böyle bir durumda araştırmacı ister sapkın muamelesi görenlerin, ister sapkın damgasını vuranların bakış açısını benimsesin, her iki durumda da saptırılmış bir görüş sunmakla suçlanacaktır. Becker bunun saptırılmış bir gerçeklik olmadığını söyler; bu “...çalıştığımız insanların karşılaştığı gerçekliktir. Deneyimlerini yorumlayarak yarattıkları ve ona göre hareket ettikleri bir gerçekliktir. Eğer bu gerçekliği sunmazsak o zaman açıklamaya çalıştığımız olguya ilişkin tam sosyolojik bir kavrayış geliştiremeyiz (s. 210).”

Kitabın son bölümü 1971 yılında yapılan bir sunumun ardından kitaba eklenmiştir. Bu bölümde yazar, kendi kuramsal yaklaşımı gözden geçirir ve sosyologlar olarak üzerine çalıştığımız şeyin toplum değil kolektif eylemler olduğunu söyler (s. 220). Sapkınlık olgusunda da farklı kolektif eylem sistemleri arasındaki çatışmalardan bahseder (s. 223). Becker bu bölümde kendisinin de içinde bulunduğu yaklaşımın ismini revize eder; daha yaygın olarak kullanılan “etiketleme teorisi”ni eleştirerek “etkileşimci sapkınlık kuramı”nı kullanır ve “Hariciler” kitabıyla bu yaklaşımın önemli saha araştırmalarından birisini sunar.